

Розділ V. ПРОБЛЕМИ БОРЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УДК 343.98

В.С. Бондар
М.В. Кривонос

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглянуто можливості використання спеціальних знань під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій як елемента системи техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. Сформульовано пропозиції щодо оптимізації організаційно-методичних та правових засад використання спеціальних знань під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Ключові слова: *досудове розслідування, негласні слідчі (розшукові) дії, докази, консультації спеціаліста, технічні засоби, дослідження інформації.*

Постановка проблеми. Сучасну організацію боротьби зі злочинністю неможна уявити собі як просту сукупність конкретних заходів із запобігання та розслідування злочинних проявів. Боротьба зі злочинністю в сучасному суспільстві – це складний комплекс соціально-економічних, правових, організаційних, спеціальних та інших заходів, що проводяться відповідними державними органами та громадськими організаціями. До таких спеціальних заходів відносяться й ті, що здійснюються оперативно-розшуковими засобами та методами. Вони тісно пов'язані з іншими заходами, які застосовуються державними органами та громадськими організаціями й визначають спрямованість спеціальних заходів, здійснюваних оперативно-розшуковими засобами та методами.

Без засобів та методів оперативно-розшукової діяльності, що є в розпорядженні виключно оперативних підрозділів, сучасному кримінальному судочинству не під силу підібратися до таких серйозних злочинів, як і ті, що учиняються у сфері обігу наркотичних засобів. Цей вид діяльності являє собою повноцінну інформаційну технологію – фрагмент виробничого ланцюжка забезпечення соціальної справедливості. До даних, необхідних для доказування, належать повідомлення з конфіденційних джерел, що використовуються з урахуванням можливостей спеціальних

служб, прихованого спостереження за підозрюваними та аналіз їх зв'язків, оперативні установки та інші заходи за місцем їхнього проживання та роботи, за допомогою яких можуть бути вирішені різні завдання, необхідні для якісного розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

На нашу думку, до найбільш актуальних із них відносяться:

- збір, аналіз та зберігання відомостей, що вказують на ознаки злочинів, пов'язаних із обігом наркотичних засобів та достатніх для прийняття процесуальних рішень;

- надання за допомогою оперативно-розшукових сил, засобів та методів допомоги слідчому в перевірці належності певних доказів до розслідуваної події;

- ведення за допомогою негласних співробітників розробки заарештованих та затриманих або їх співучасників з метою отримання відомостей вчиненого злочину, що зберігаються ними в таємниці;

- виявлення та документування дій підозрюваних, їхніх співучасників, які здійснюють протидію підрозділам досудового слідства;

- надання сприяння досудовому слідству в перевірці оперативно-розшуковими силами, засобами та методами висунутих у кримінальному провадженні версій про причетність осіб до вчинення злочинів, пов'язаних із обігом наркотичних засобів, залучення їх до кримінальних формувань;

- виявлення та документування раніше невідомих фактів та епізодів протиправної діяльності підозрюваних осіб та їх залучення в організовані групи;

- здійснення негласного контролю за поведінкою та вчинками підозрюваних, залишених на свободі, у період проведення досудового розслідування для припинення актів протидії досудовому слідству, недопущення вчинення нових злочинів або спроб приховатися від слідства та суду;

- розшуку підозрюваного (ст. 281 КПК України).

Ефективне вирішення зазначених завдань потребує комплексного застосування як оперативно-розшукових, так і криміналістичних, зокрема, техніко-криміналістичних сил, засобів та методів. Наприклад, при проведенні низки негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) оперативні підрозділи використовують технічні засоби негласного аудіального та візуального контролю. Ця апаратура слугує для організації прихованого акустичного контролю – прослуховування та (або) фіксування мовної інформації, а також візуального фіксування всіх подій, що відбуваються та являють оперативний інтерес. Таку групу засобів зазвичай складають електронні стетоскопи, радіозакладні пристрої, гостроспрямовані мікрофони, диктофони, портативні відеокамери, як з каналом зв'язку, так і без нього. Саме їх застосування в ході контролю за вчиненням злочину дозволяє отримати позитивний результат, який об'єктивно свідчить про протиправний характер дій збувальника наркотичних засобів та, що досить важливо в сучасних умовах, дозволяє досудовому слідству та суду об'єктивно

оцінити ситуацію на предмет наявності або відсутності провокаційних дій з боку посадових осіб, які беруть участь у НС(Р)Д.

Ця вимога є передумовою обов'язкового застосування необхідного арсеналу сучасних засобів науки і техніки та спеціальних знань під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Реалізація цієї вимоги передбачає конкретизацію та систематизацію форм спеціальних знань, необхідних для проведення НС(Р)Д, розробку засобів з оптимізації такої діяльності.

Зазначене зумовило ідею єдиної методичної організації процесу розслідування. Осібно, засоби та методи оперативно-розшукової діяльності в криміналістичній літературі пропонується навіть включати складовим елементом у методику розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, Р. Л. Степанюк вважає за необхідне включення в зміст окремої криміналістичної методики рекомендацій відносно особливостей тактики окремих негласних слідчих (розшукових) дій, які є найбільш типовими та ефективними для досудового розслідування певних категорій злочинів [12, с. 293]. Учений доходить висновку про необхідність переосмислення співвідношення предмета дослідження в галузях криміналістики та оперативно-розшукової діяльності з питань криміналістичної тактики й методики розслідування певних видів та груп злочинів [11, с. 142].

Для того, аби правильно вирішувати завдання поєднання слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій слід чітко уявляти функції оперативних підрозділів у системі дій в кримінальному провадженні. Ці функції полягають у :

1) на початковому етапі кримінального провадження за оперативними даними зміст та результати негласних слідчих (розшукових) дій визначають характер й тактику первинних слідчих (розшукових) дій, за допомогою яких здійснюється реалізація даних;

2) негласні слідчі (розшукові) дії слугують засобом створення умов для проведення конкретних слідчих (розшукових) дій. Ця форма може носити й зворотній характер, коли слідча (розшукова) дія проводиться з метою створення оптимальних умов для провадження тих або інших негласних слідчих (розшукових) дій;

3) негласні слідчі (розшукові) дії проводяться для зниження тактичного ризику при проведенні слідчих (розшукових) дій;

4) слідчі (розшукові) дії слугують цілям відволікання уваги від негласних слідчих (розшукових) дій, конспірування їх результатів;

5) негласні слідчі (розшукові) дії виконують функцію компонента тактичної (складної) комбінації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед фахівців у сфері криміналістики та оперативно-розшукової діяльності засади провадження НС(Р)Д і використання під час їх проведення спеціальних знань досліджувалися Б. І. Бараненком, І. В. Горою, В. В. Коваленком, С. С. Кудіновим [4, с. 154-161], В. А. Колесником [3], М. А. Погорецьким, М. Г. Щерба-

ковським, Р. М. Шехавцовим [8], Ю. М. Черноус, М. Є. Шумилом та іншими авторами [9, с. 151-155; 10, с. 122-124; 14; 6, с. 134-144; 16, с. 28-33]. Їх праці склали певний теоретичний фундамент для проведення подальших наукових розвідок у цій галузі.

Водночас, одним з потужних резервів підвищення ефективності боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів є створення та вдосконалення способів саме комплексного застосування спеціальних знань, зокрема створення чітко організованої системи техніко-криміналістичного забезпечення виявлення та розслідування, у тому числі й під час проведення НС(Р)Д.

Однак практика розслідування злочинів цієї категорії майже не містить випадків використання допомоги обізнаних осіб під час проведення НС(Р)Д. Основних причин декілька. По-перше, цілком справедливій побоювання оперативних працівників щодо можливого витоку інформації, по-друге, необізнаність останніх щодо сучасних можливостей використання спеціальних знань у техніко-криміналістичному забезпеченні цього різновиду слідчих (розшукових) дій. По-третє, організаційне розмежування спеціалістів та експертів, що відбулося в результаті цілком обґрунтованого реформування Експертної служби МВС (котра неслас на собі основний тягар техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення розслідування кримінальних проваджень) поставило запитання: яким чином й кому готувати кадри для підрозділів досудового слідства Національної поліції, котрі виконують функції спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) та НС(Р)Д?

Формування цілей. Метою статті є висвітлення особливостей використання спеціальних знань під час проведення НС(Р)Д, конкретизація цілей та форм використання спеціальних знань у цьому процесі, висловлення пропозицій щодо оптимізації організаційно-методичних та правових засад використання спеціальних знань під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Виклад основного матеріалу. Використання спеціальних знань і науково-технічних засобів під час проведення НС(Р)Д – важливий та невід’ємний елемент цього процесу, який характеризується певними особливостями, зокрема:

1) чинне законодавство України чітко виділяє основного суб’єкта застосування спеціальних технічних засобів при проведенні НС(Р)Д, наприклад, у структурі апарату Національної поліції України (далі – НП України) це співробітники департаменту оперативної служби та департаменту оперативно-технічних заходів. Крім зазначених осіб, до участі у проведенні НС(Р)Д можуть бути залучені уповноважені оперативні підрозділи інших Міністерств та відомств (наприклад, Служби безпеки України (далі – СБ України), Державної прикордонної служби України тощо), у випадках, коли:

- це прямо передбачено нормами законодавства (наприклад, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається лише відповідним підрозділам НП України та СБ України) [7];

- є підстави вважати, що отримана під час проведення негласних заходів інформація буде містити відомості про злочини, що відносяться до їх підслідності (наприклад, передбачених ст. 305 КК України);

- лише вони володіють навичками, унікальним обладнанням та технічними засобами, застосування яких необхідне для проведення конкретного НС(Р)Д.

Крім уповноважених оперативних підрозділів до проведення НС(Р)Д на етапі їх підготовки, фіксування результатів та під час дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України) можуть залучатися профільні та інші спеціалісти (наприклад, експерти відділів криміналістичних видів досліджень, досліджень у сфері інформаційних технологій ДНДЕКЦ МВС України) як консультанти* та технічні помічники;

2) спеціальні знання не застосовуються особами, які володіють спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів у порядку ст. 71 КПК України безпосередньо на робочому етапі НС(Р)Д, а використовуються, головним чином, на підготовчому та заключному етапах, зокрема у формі консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Так, на етапі підготовки до проведення НС(Р)Д допомога спеціаліста слідчому може полягати у:

1) виборі оптимальних умов для проведення НС(Р)Д (визначенні місця, часу доби й найбільш доцільного, з тактичної точки зору, моменту початку проведення й закінчення процесуальної дії). Аналіз судово-слідчої практики свідчить про необхідність «рекогносцировки» місця провадження негласної процесуальної дії напередодні її проведення. Наприклад, на місці проведення оперативної закупки необхідно правильно підібрати та зробити камуфляж необхідного зразка спеціального технічного засобу, оцінити його можливості в реальній обстановці, проінструувати задіяну особу зі всіх питань, що стосуються технічних особливостей апаратури й тактичних прийомів її використання, унести коригування в дії закупівельника. За наявності передбачити використання стаціонарного варіанта аудіо-, відео пристрою фіксації інформації;

2) прогнозуванні варіантів розвитку ситуацій при провадженні НС(Р)Д й обранні відповідних алгоритмів дій (визначенні методів попере-

* Консультативну допомогу можуть надавати будь-які спеціалісти. Вона полягає в роз'ясненнях, порадах, повідомленні відомостей довідкового характеру тощо. Консультація може слугувати підставою для прийняття тих чи інших тактичних або процесуальних рішень, використовуватися при формулюванні завдань НС(Р)Д, складанні плану проведення негласної дії тощо. Перевага консультації над іншими видами допомоги полягає в тому, що слідчий, співробітник уповноваженого оперативного підрозділу отримує невідкладну кваліфіковану допомогу зі спеціальних питань.

дження та нейтралізації можливих негативних наслідків). Так, наприклад, з боку осіб, які збувають наркотичні засоби, особливо тих, які входять у злочинні групи, нерідко вживаються заходи протидії з використанням технічних засобів виявлення аудіо- та відео пристроїв. Такими засобами обладнуються автомобілі та місця передбачуваного збуту, що зобов'язує слідчого та оперативного співробітника до особливої відповідальності при плануванні та здійсненні НС(Р)Д [5, с. 48-59; 1, с. 43-36];

3) підборі учасників процесуальної дії, визначенні ролі окремих із них і порядку взаємодії (координації та кооперації), проведенні інструктажу;

4) виборі, підготовці та перевірці справності необхідних технічних засобів (окрім спеціальних оперативних та оперативно-технічних), предметів і документів, відповідних методів, необхідних при проведенні НС(Р)Д:

- ультрафіолетового освітлювача грошових купюр, спеціальних хімічних речовин для нанесення на них позначок;

- засобів освітлення та приладів нічного бачення для успішного проведення НС(Р)Д в темний час доби;

- оптичних засобів (біноклів, моноклів) для належного візуального сприйняття слідчим, уповноваженим оперативного підрозділу дій об'єктів НС(Р)Д при проведенні аудіо-, відео контролю особи (ст. 260 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) тощо;

- засобів фотозйомки, а також звуко- та відеозапису, необхідних для фіксації факту, ходу і результатів процесуальної дії, а також дій та поведінки об'єктів НС(Р)Д. Відповідні технічні засоби обираються враховуючи:

а) значний об'єм пам'яті, мінімальне енергоживлення, можливість їх прихованого встановлення, проведення зйомки в умовах слабого освітлення, необхідності фіксації мікрооб'єктів, об'єктів, що рухаються. З урахуванням тривалості зйомки та аудіозапису обираються відповідні носії інформації;

б) ймовірність догляду особи на предмет наявності при собі технічних засобів фіксації інформації (наприклад, закупівельника наркотичних засобів);

в) акустичні властивості місця проведення НС(Р)Д. Так, зовнішні шуми, які видаються технологічним обладнанням, що працює, транспортом, лініями високовольтних передач, їх частота та амплітуда впливають на якість фонограм. Поверхня стін приміщення може відображувати, посилювати або поглинати акустичні хвилі. Добре фіксується інформація в невеликих офісних приміщеннях та житловому інтер'єрі, чому сприяє велика кількість килимових покриттів, пористих поверхонь, м'яких меблів, шпалер, які добре поглинають звук та створюють нормальні з точки зору запису звуку умови.

Найбільш непридатними в акустичному плані є арки будинків, тунелі, сходові марші, які сприяють багаторазовому відображенню та накладенню звукових хвиль, що значно погіршує розбірливість мови співрозмовників. Крім того, у цих умовах співрозмовники скорочують дистанцію між собою, для конспірації розмови ведуть пошепки, використовують невербальні форми спілкування – міміку та жести, помітки на паперових носіях. Не виключені ситуації виходу з ладу спеціальних

технічних засобів або неможливості фіксування інформації за певних умов. З урахуванням цих особливостей доцільно розглянути варіант дублювання технічних засобів фіксування інформації за умови їх ретельного маскування;

- транспортних засобів для забезпечення оперативності переміщення учасників процесуальної дії та науково-технічних засобів і методів, а також успішного й своєчасного проведення НС(Р)Д;

- бланків процесуальних документів, необхідних для документування результатів НС(Р)Д, а також засобів пакування для різних об'єктів;

- оперативного гардеробу, засобів зміни зовнішності й документів прикриття для успішного проведення спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), контролю за вчиненням злочину тощо. При цьому варіант камуфляжу та місця кріплення спеціальних технічних засобів оперативний співробітник обирає сам, виходячи з технічного виконання та можливостей;

- засобів особистої безпеки та спеціальних засобів (наручників, бронезилетів) для успішного проведення фактичного затримання об'єкта оперативної зацікавленості при проведенні НС(Р)Д;

- спеціальних і технічних засобів, призначених для виявлення, вилучення й пакування наркотичних засобів, отримання зразків, необхідних для проведення експертизи, виявлення та вилучення матеріальних слідів злочинної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів;

5) виготовленні несправжніх (імітаційних) та підготовці помічених (ідентифікованих) засобів під час проведення НС(Р)Д. Спеціаліст може залучатися до спеціального створення відповідних речей і документів для надання їм повних або часткових ознак і властивостей матеріальних об'єктів, які вони замінюють; спеціального маркування об'єктів; роз'яснень правил поводження з такими об'єктами тощо, що дозволить відрізнити від подібних їм, відслідкувати рух, довести походження тощо;

6) оформленні змісту завдання уповноваженому оперативному підрозділу, що безпосередньо застосовує спеціальні технічні засоби при проведенні негласних процесуальних дій. Зокрема це стосується заходів, що необхідно виконати із застосуванням технічних засобів; фактів та дій осіб, яких потрібно зафіксувати; процедури отримання зразків для проведення експертизи (вимог до зразків, їх кількість, правил отримання, особливостей пакування); необхідних додатків за результатами проведення НС(Р)Д тощо.

Фіксування ходу і результатів проведення НС(Р)Д. Фіксування є важливою функцією (дією) в роботі з доказами та має на меті: по-перше, надати результатам НС(Р)Д значення судового доказу; по-друге, щоб особи, які не брали участь у процесуальній дії, зокрема, склад суду, могли наочно уявити собі обстановку на місці її проведення, отримати будь-яку точну довідку про події, що відбувалися та їх зміст. Ці завдання в ході проведення НС(Р)Д можна вирішувати лише використовуючи різні науково-технічні засоби та складаючи відповідні процесуальні документи.

Важливим під час проведення будь-якої НС(Р)Д є детальне фіксування фактів протиправної діяльності окремих осіб (груп), безпосередньо виявлених слідчим, уповноваженим оперативним підрозділом, встановлених за демаскуючими їх ознаками, а також підтверджених під час застосування відповідних технічних засобів.

З цією метою слідчий має врахувати умови щодо коректності фіксування отриманої інформації в протоколі та відповідних додатках. Для цього необхідно, по-перше, здійснити оформлення необхідних документів, що підтверджують правові підстави, окреслюють коло суб'єктів та умови фіксування даних відповідно до вимог чинного законодавства України. По-друге, при фіксуванні необхідно уникнути можливих фізичних дефектів відповідного носія та забезпечити максимально високу якість фіксації для можливого подальшого експертного дослідження такої інформації. По-третє, залучати спеціалістів, здатних кваліфіковано поводитися з НТЗ та програмним забезпеченням, і згодом підтвердити технічну можливість та факт отримання таких відомостей у судовому засіданні [15, с. 258].

На цій підставі дії спеціаліста *на етапі фіксування* результатів НС(Р)Д можуть полягати в наданні допомоги слідчому, співробітникові уповноваженого оперативного підрозділу в:

- документальному оформленні результатів НС(Р)Д:

1) складанні протоколу та належному описі ознак виявлених предметів, документів та інших об'єктів з метою недопущення будь-яких маніпуляцій зі зміни їх властивостей та змісту; характеристик технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які були застосовані (окрім спеціальних оперативних та оперативно-технічних засобів), умов та порядку їх використання тощо;

2) виготовленні окремих додатків;

- вилученні, засвідченні, пакуванні виявлених предметів і документів, забезпеченні умов для їх надійного транспортування та збереження;

- приєднанні цифрових носіїв інформації до матеріалів кримінальних проваджень, забезпеченні захисту носіїв і зафіксованих на них відомостей.

Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів в одних випадках вважається окремим видом НС(Р)Д, в інших є продовженням проведення інших дій у вигляді дослідження результатів НС(Р)Д. Нечіткість законодавчого визначення цього питання становить самостійну наукову проблему.

Етап дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів під час проведення НС(Р)Д також передбачає необхідність активного застосування спеціальних знань і науково-технічних засобів. Відповідно до положень ч.1 ст. 266 КПК України таке дослідження може здійснюватися шляхом:

- вивчення змісту отриманої інформації безпосередньо слідчим самостійно або із залученням відповідних фахівців;
- проведення досліджень отриманих відомостей та об'єктів у рамках відповідних судових експертиз.

Вивчення слідчим змісту інформації, зафіксованої на відповідних носіях відбувається, зазвичай, шляхом її перегляду або прослуховування. У ході перевірки інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів фіксування, має бути встановлено:

- а) автентичність даних, зафіксованих на носіях інформації [13, с. 65];
- б) місце, дата та час отримання відповідних даних;
- в) учасники подій.

До виконання зазначених дій можуть залучатися спеціалісти, які, надаючи консультації або технічну допомогу, можуть сприяти слідчому в:

- описі характеристик носіїв інформації, технічних засобів її фіксації, технічних засобів за допомогою яких була відтворена наявна на них інформація;

- експлуатації технічних засобів:

- 1) підборі та налаштуванні необхідного обладнання;
- 2) створенні умов для: а) демонстрації (відтворення) зафіксованої на носіях інформації (відео-та фонограми); б) забезпеченні можливостей для розшифрування інформації; повторного її перегляду, прослуховування;

перегляду в сповільненому режимі або в збільшеному вигляді; відтворенні в повному обсязі або відповідної частини інформації, що має значення для досудового розслідування із зазначенням змісту розмов осіб, звуків, рухів, дій, що пов'язані з протиправною діяльністю яка документувалася тощо;

- з'ясуванні відомостей, що містяться у відео-та фонограмах, фотографіях на відповідних носіях інформації, належній оцінці їх змісту;

- використанні можливостей:

а) ідентифікаційно-пошукових та діагностично-пошукових систем і мультимедійних технологій очищення та синтезу аудіо-, відеоінформації, відновлення в разі їх часткового пошкодження;

б) сучасних комп'ютерних технологій та спеціальних програмних комплексів для усунення звукових перешкод, вилучення необхідної інформації з аудіо- та відеозаписів; ідентифікації осіб за сукупністю ознак (за голосом), складання психологічного портрету особи;

в) комп'ютерних систем розпізнавання мовлення (перетворення звуку в текст) при складанні стенограм розмов осіб та фіксуванні послідовності вчинюваних ними дій, що в подальшому полегшить процес оперування доказами за рахунок можливості в будь-який момент часу без допомоги технічних засобів ознайомитися зі змістом процесуальної дії;

- забезпеченні умов збереження цілісності інформації та носіїв, на яких вона зафіксована.

У низці випадків у кримінальних провадженнях досліджуваної групи злочинів виникає необхідність проведення досліджень відомостей, отри-

маних при застосуванні технічних засобів у рамках відповідних судових експертиз. Можливість підтвердження експертами правильності отриманих фактичних даних й відповідності змісту зафіксованих результатів сприятиме уникненню розголошення відомостей щодо негласних методів та засобів діяльності правоохоронних органів, будучи надійним способом їх перевірки.

Так, відомості, отримані при проведенні НС(Р)Д зафіксовані на носіях інформації може бути досліджено в рамках різних криміналістичних судових експертиз, які можуть проводитися в СБУ СБ України, ДНДЕКЦ МВС України, Міністерстві юстиції України. Основними серед яких є:

- фототехнічна експертиза, котра дозволяє досліджувати зображення, умови, техніку й технології їх виготовлення, засоби зйомки, обробки та друку, відтворення та покращання якості зображень;

- експертиза відеозвукозапису, що дозволяє встановити техніку й технологію виготовлення відеофонограм (фонограми), дикторів, мовлення яких на ній зафіксовано. Складається з трьох самостійних досліджень:

- 1) технічного дослідження відеофонограм і засобів їх фіксації, проведення якої дозволяє встановити фактичні дані, що відображаються у відеофонограмі й пов'язані з технікою та технологією їх отримання, зокрема, їх оригінальність та незмінність;

- 2) фоноскопичного дослідження акустичних сигналів, зафіксованих на відеофонограмах дозволяє встановити фактичні дані, що відображаються у фонограмах і пов'язані із закономірностями відображення якостей джерела звуку в акустичних сигналах (усне мовлення, зафіксоване у фонограмі);

- 3) лінгвістичного дослідження усного мовлення, що пов'язане з інтерпретацією суті висловлювань та їх лінгвістичною кваліфікацією. Дозволяє встановити: особу, голос і мовлення якої зафіксовано у фонограмі; придатність зафіксованого мовлення для ідентифікації диктора, його стан та емоційний стан, скласти соціально-психологічний портрет тощо.

Технічні засоби, що використовувалися під час проведення НС(Р)Д може бути також досліджено в рамках експертизи спеціальних технічних засобів, що проводиться в експертних установах СБ України, якою досліджуються:

- спеціальні технічні засоби негласного отримання та реєстрації аудіоінформації, прослуховування телефонних переговорів, отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів, її зберігання, обробки та передачі;

- спеціальних технічних засобів негласного візуального спостереження та документування;

- спеціальних технічних засобів негласного контролю поштових повідомлень і відправлень; спеціальних технічних засобів негласного перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку;

- спеціальних технічних засобів негласного обстеження предметів і документів [2, с. 487-489].

Висновки. Сприяння спеціаліста в окреслених напрямках (етапах) діяльності здатне суттєво підвищити ефективність підготовки та якість проведення НС(Р)Д в частині використання спеціальних знань. До того ж вважаємо за доцільне більш повно регламентувати використання спеціальних знань під час проведення НС(Р)Д на відомчому нормативному рівні з урахуванням зазначених авторами функцій спеціалістів. Ця пропозиція вимагає розробки професійного стандарту «слідчий-криміналіст» з чітким визначенням трудових функцій (функціональна карта професійної діяльності), вимог до освіти, трудових дій та значного обсягу необхідних умінь. Наприклад, серед необхідних умінь, якими повинен володіти випускник навчального закладу вищої освіти за освітнім рівнем бакалавра доцільно передбачити використання широкого комплексу сучасних засобів криміналістичної та оперативної техніки, тактичних прийомів при проведенні слідчих (розшукових) дій, надання необхідної консультативної допомоги під час проведення НС(Р)Д.

Використані джерела:

1. Баранов В. М. Применение специальных технических средств в ходе оперативно-розыскного мероприятия «проверочная закупка» при документировании преступлений / В. М. Баранов, А. М. Свистильников // Вестник Тюменского института повышения квалификации сотрудников МВД России. – 2013. – № 1. – С. 43-46.
2. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.
3. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення : науково-практичний посібник / В. А. Колесник; Академія адвокатури України. – К. : Прецедент, 2014. – 135 с.
4. Кудінов С. С. Використання спеціальних знань під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С. С. Кудінов // Вісник академії адвокатури України. – 2014. – Т. 11, № 3 (31). – С. 154-161.
5. Кузнецов А. А. Тактические и технические аспекты работы с цифровыми средствами фиксации при проведении оперативно-розыскных мероприятий / А. А. Кузнецов, Д. В. Муленков // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2009. – № 1 (7). – С. 48-59.
6. Михайлов А.Н. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании субъективной стороны при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом аналогов наркотических средств / А.Н. Михайлов // Вестник Сибирского юридического института ФСКН России. – 2016. – №1(22). – С. 134-144.
7. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної

прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900>

8. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : навч.-практ. посібник / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. – Харків : Оберіг, 2013. – 344 с.

9. Осипенко А. Л. Оперативно-розыскное противодействие незаконному обороту наркотических средств, совершаемому с использованием телекоммуникационных устройств / А. Л. Осипенко, П. В. Миненко // Вестник Воронежского института МВД России. – 2014. – №1. – С. 151-155.

10. Пидусов Е. А. Применение специальных знаний при проведении оперативно-розыскных мероприятий в сфере незаконного оборота наркотических средств, психотропных, сильнодействующих и ядовитых веществ / Е. А. Пидусов, О. Н. Рябчунова // Вестник Воронежского института МВД России. – 2009. – №3. – С. 122-124.

11. Степанюк Р. Л. Напрями удосконалення структури та змісту окремої криміналістичної методики в умовах дії нового КПК України / Р. Л. Степанюк // Кримінальне провадження : новації процесуальної теорії та криміналістичної практики : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь-Алушта) / [відпов. ред. М. А. Михайлов, Т. В. Омельченко]. – Сімферополь : ДІАЙПІ, 2013. – С. 140-142.

12. Степанюк Р. Л. Особливості тактики негласних слідчих дій у структурі окремої криміналістичної методики / Р. Л. Степанюк // Сучасні проблеми криміналістики : матер. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 100-річчю з дня народження д.ю.н., проф. В. П. Колмакова (27-28 вересня 2013 року, м. Одеса) / [упоряд. В. В. Тищенко, О. П. Вашук]. – Одеса : Юридична література, 2013. – С. 292-294.

13. Федюнин А. Е. Процессуальные правила и критерии допустимости доказательств, полученных при раскрытии и расследовании преступлений с использованием технических средств / А. Е. Федюнин // Актуальные проблемы раскрытия и расследования преступлений : межвуз. сб. науч. тр. – Красноярск, 2005. – Вып. 7. – С. 60-68.

14. Хакимов Р. М. Участие специалиста в проведении оперативно-розыскных мероприятий по делам о преступлениях, связанных с незаконным оборотом наркотических средств / Р. М. Хакимов // Организация предварительного расследования. Проблемы и перспективы : сборник статей. – М. : Юнити-Дана, 2015. – 511 с.

15. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування / Д. М. Цехан // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія юриспруденція : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2013. – Вып. 5. – С. 256-260.

16. Шарманкин С. В. Практика расследования уголовных дел о преступлениях в сфере незаконного оборота синтетических наркотических средств, совершенных с использованием сети Интернет (на примере деятельности Управления ФСКН России по Приморскому краю) / С. В. Шарманкин // Вестник Сибирского юридического института ФСКН России. – 2015. – №3(20). – С. 28-33.

Бондарь В.С., Кривонос М.В. Использование специальных знаний при проведении негласных следственных (розыскных) действий в расследовании преступлений в сфере оборота наркотических средств

В статье рассмотрены возможности использования специальных знаний при проведении негласных следственных (розыскных) действий как элемента системы технико-криминалистического обеспечения расследования преступлений в сфере оборота наркотических средств. Сформулированы предложения по оптимизации организационно-методических и правовых основ использования специальных знаний при проведении негласных следственных (розыскных) действий в расследовании преступлений в сфере оборота наркотических средств.

Ключевые слова: *досудебное расследование, негласные следственные (розыскные) действия, доказательства, консультации специалиста, технические средства, исследование информации.*

Bondar V., Kryvonos M. Use of special knowledge during the undercover investigation (search) actions in the investigation of crimes in the sphere of narcotics drugs

The article discusses the possibility of using special knowledge during the undercover investigation (search) action as an element of the system of technical and forensic software investigate crimes related to narcotic drugs.

At the stage of preparation for the undercover investigation (search) operations specialist can assist investigators in selecting the optimal conditions of the investigative action; forecasting situations of development options and choosing the action algorithms; the selection of the participants, identifying their roles and the order of interaction; the selection, preparation and verification of technical means, objects and documents; and the manufacture of counterfeit preparations marked vehicles; drafting job operational units.

At the stage of fixing the results of the remedial action expert help is needed when documenting the results of procedural actions (preparation of the protocol, the production of individual applications) The information that is obtained in the application of technical means can be studied by means of: 1) the study of its content by the investigator independently or with the assistance of appropriate experts; 2) research in the framework of judicial examinations.

Study investigator information recorded on various media takes place, as a rule, by its viewing or listening. At the same time the expert giving advice or providing technical assistance can contribute to the investigator: the description of

the characteristics of storage media, hardware fixation, technical means by which information is reproduced; Operating means; clarifying the information contained in the video and phonograms, photographs; ensuring the integrity of the safety conditions of the information and media on which information is recorded.

Information obtained during the covert proceedings recorded on the storage medium may also be examined in the framework of: photo technical examination and examination of video recording.

Key words: *prejudicial inquiry, undercover investigation (search) actions, evidence, specialist advice, technical tools, research information.*

УДК 343.1:351.746:304.5

О.В. Бочковий

ІГНОРУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ХРОНІЧНА РИСА ЧИ ТИМЧАСОВЕ ЯВИЩЕ?

У статті розглянуто основні інформаційно-технічні досягнення, які можуть використовуватись органами досудового розслідування під час виявлення та розслідування злочинів. Указано на недостатність використання інформаційно-технічних засобів у досудовому розслідуванні, що негативно впливає на ефективність такої діяльності. Особливо недолік інформаційно-технічного забезпечення помітний при недостатньому забезпеченні досвідченими фахівцями, що є результатом невдалої кадрової політики, здійснюваної керівництвом МВС України.

Ключові слова: *інформація, інформаційно-технічні засоби, інформаційно-технічне забезпечення, досудове розслідування, інформаційна система, комп'ютерна розвідка, аналіз, злочинність, правопорядок, правоохоронна діяльність.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток науки і техніки набирає небачених раніше масштабів. Ще до недавнього часу фрагменти фантастичних фільмів на сьогодні стали буденністю.

Наукового-технічний прогрес спричинив стрімке запровадження в життя людей різного роду комп'ютерних програм. Сфери їх застосування різноманітні: космос, оборона, промисловість, освіта тощо. Наприклад, спеціальні програми навіть здійснюють діагностику захворювань у медицині й за твердженнями самих медиків точність встановлення діагнозу зросла до 90% [1]. Під час порівнювальних тестів було показано, що за рахунок інтелектуальних програмних алгоритмів досягається підвищення ефективності при скороченні часу встановлення діагнозу до 70%. Це дає можливість значно зменшити кількість помилкових діагнозів, що є ключовим для здоров'я пацієнта. Крім того, відбувається скорочення часу на окупність діагностичного обладнання, зменшується потреба в повторних обстеженнях, знижується ризик юридичних наслідків, які можуть виникати при помилковому призначенні неправильного лікування [2].